

COVID-19 ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

COVID-19 AS A THREAT TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Шевчук О.М., д.ю.н.,
професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню змісту й видів загроз, пов'язаних із впливом поширення COVID-19 на забезпечення національної безпеки України. Установлено, що загрози національній безпеці, пов'язані з поширенням COVID-19, – система чинників, умов, факторів і тенденцій, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави. Визначено, що в Стратегії національної безпеки України 2020 року серед загроз національній безпеці України визначено поширення COVID-19. Акцентовано увагу, що ситуація з поширенням COVID-19 в Україні загострила та відкрила системні правові проблеми у сфері охорони здоров'я, проблеми біобезпеки й соціального захисту населення, показала недостатню готовність держави до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах розвитку пандемії. Запропоновано поширення пандемії COVID-19 як загрозу національній безпеці оцінювати на трьох рівнях: (1) безпеки особи (особистості), (2) безпеки суспільства та (3) безпеки держави.

З'ясовано, що з метою запобігання пандемії COVID-19 запроваджено карантин. Однак поряд із позитивним впливом заходів карантину на стримування та запобігання розповсюдженню пандемії COVID-19 були й негативні моменти, передусім пов'язані з обмеженнями прав людини. До таких обмежень прав зараховано: (1) обмеження права на повагу до приватного життя; (2) обмеження права на свободу (примусове поміщення громадян в обсервації); (3) права громадян на свободу пересування (заборона переміщуватися через державний кордон, скасування транспортного сполучення); (4) обмеження права на свободу мирних зібрань (заборона збиратися більш ніж певна кількість осіб); (5) обмеження права на освіту (заборона відвідувати освітні заклади); (6) обмеження права на свободу релігії (заборона проведення релігійних заходів); (7) обмеження права доступу до медичних послуг (тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та операцій, окрім невідкладних).

Установлено, що серед основних загроз національній безпеці, пов'язаних із поширенням COVID-19, є: (1) недостатній рівень фінансової підтримки у сфері охорони здоров'я; (2) обмежений доступ до медичних послуг; (3) обмеження прав і свобод людини, у тому числі й «право на охорону здоров'я»; (4) збільшення кількості кримінальних порушень санітарних правил і правових норм щодо запобігання інфекційним хворобам; (5) збільшення продажів контрафактної медичної продукції, а також засобів індивідуального захисту; (6) зростання правопорушень в інформаційній сфері (кіберзлочинності); (7) збільшення випадків домашнього насильства; (8) низький рівень ефективності управління з боку держави у сфері охорони здоров'я. Запропоновано зміни в національне законодавство щодо протидії розповсюдженню неточної чи недостовірної інформації про COVID-19 з урахування зарубіжного європейського досвіду.

Ключові слова: COVID-19, національна безпека, загрози національній безпеці, сектор безпеки, сфера охорони здоров'я адміністративно-правове регулювання.

The statute is assigned to the last year for the types of threats posed by the flow of COVID-19 for the protection of the national security of Ukraine. It has been established that threats to national security associated with the spread of COVID-19 are a system of factors, conditions, factors and trends that pose a threat to the vital interests of the individual, society and the state. It was determined that in the 2020 Ukraine's National Security Strategy, the spread of COVID-19 was identified among the threats to the national security of Ukraine.

Attention is focused on the fact that the situation with the spread of COVID-19 in Ukraine has exacerbated and opened up systemic legal problems in the field of healthcare, problems of biosafety and social protection of the population, has shown the insufficient readiness of the state to act in emergency situations in the context of a pandemic. It is proposed to assess the spread of the COVID-19 pandemic as a threat to national security at three levels: (1) human (personal) security, (2) public security and (3) state security.

It was established that quarantine was introduced in order to prevent the COVID-19 pandemic. However, along with the positive impact of quarantine measures on containing and preventing the spread of the COVID-19 pandemic, there were also negative ones, primarily associated with restrictions on human rights. These restrictions on rights include: (1) restrictions on the right to respect for private life; (2) restrictions on the right to freedom (forced placement of citizens in observation); (3) the right of citizens to freedom of movement (prohibition to move across the state border, cancellation of transport links); (4) restrictions on the right to freedom of peaceful assembly (prohibition to gather more than a certain number of persons); (5) restrictions on the right to education (prohibition to attend educational institutions); (6) restrictions on the right to freedom of religion (prohibition on holding religious events); (7) restrictions on the right of access to medical services (temporary suspension of planned hospitalization and operations, except for urgent ones).

It has been established that among the main threats to national security associated with the spread of COVID-19 are: (1) insufficient level of financial support in the health sector; (2) limited access to medical services; (3) restrictions on human rights and freedoms, including the "right to health care"; (4) an increase in the number of criminal violations of sanitary rules and legal norms for the prevention of infectious diseases; (5) increased sales of counterfeit medical products and personal protective equipment; (6) growth of offenses in the information sphere, cybercrime; (7) an increase in cases of domestic violence; (8) low level of efficiency of government management in the health sector. Changes to the national legislation to counter the dissemination of inaccurate or inaccurate information about COVID-19 are proposed, taking into account foreign European experience.

Key words: COVID-19, national security, threats to national security, security sector, health sector, administrative and legal regulation.

Постановка проблеми. Світові проблеми, пов'язані з появою пандемії COVID-19, потребують розвитку охорони здоров'я в контексті забезпечення національної безпеки. У сучасних умовах експерти ВООЗ заявляють про появу нових штамів COVID-19 і відмічають високі темпи його поширення [1]. У березні 2020 року ВООЗ оголосила пандемію у зв'язку з поширенням коронавірусу у світі. В Україні було введено карантин у зв'язку з COVID-19. Однак на 28 січня 2021 року в Україні вже налічувалося 1206412, які заразилися COVID-19, із них померлих – 22351 [2], кількість їх постійно зростає. Уряди України та країн Європейського Союзу активізують свої зусилля з посилення національної безпеки, боротьби з глобальним поширенням COVID-19 шляхом при-

йняття різних заходів для підтримки систем охорони здоров'я [3], у тому числі правового характеру. У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України серед нерозв'язаних проблем у секторі безпеки і оборони визначено неефективність механізму запобігання та нейтралізації сучасних загроз національній безпеці України [4]. У Стратегії національної безпеки України 2020 р. серед загроз національній безпеці України визначено поширення COVID-19 [5]. Отже, актуальною проблемою є з'ясування впливу COVID-19 на забезпечення національної безпеки в контексті загроз і викликів національним інтересам держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правової проблематики забезпечення національної безпеки

у сфері охорони здоров'я приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так, В.М. Пашков дослідив правову характеристику та класифікацію загроз у галузі охорони здоров'я з позицій господарського права [6]. В.В. Борщ розглянула національну систему охорони здоров'я як структурного елемента національної безпеки України [7]. Г.І. Рибак вивчив підвищення якості життя населення як фактор забезпечення національної безпеки [8]. Н.О. Рингач звернула увагу на громадське здоров'я як чинник національної безпеки [9]. М. Feinberg, L. Niada-Avshalom & В. Toebes вивчили права людини у сфері національної безпеки та громадського здоров'я [10]. В. Golder & G. Williams звернули увагу на права людини й національну безпеку в умовах боротьби з тероризмом [11] тощо. Однак питання COVID-19 як загроза національній безпеці України не досліджено в наукових джерелах. Вищенаведене вказує на наукову новизну та підсилює актуальність цієї роботи.

Мета статті – з'ясувати вплив COVID-19 на забезпечення національної безпеки України в контексті загроз і викликів національним інтересам держави.

Вклад основного матеріалу. Конституція України гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49). Держава повинна створювати умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування [12]. Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» проголошено, що одним із векторів такого розвитку є «вектор безпеки». Особливу увагу, згідно з положеннями Стратегії, у контексті реалізації «вектора безпеки» потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини. Стратегією передбачено, що метою державної політики у сфері охорони здоров'я є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав [13].

Забезпечення національної безпеки пов'язано з двома основними проблемними питаннями. Перша група проблем – це визначення низки загроз, що в сукупності створюють небезпеку для функціонування суспільства; другий блок проблем – формування й уможливлення функціонування механізму, який дає змогу мінімізувати негативні наслідки реальних загроз суспільству, а також забезпечити створення сприятливих умов для всебічного розвитку суспільства та держави [14]. У Стратегії національної безпеки України 2020 р. проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України – головна мета державної політики національної безпеки [5]. У Законі України «Про національну безпеку України» правова категорія «національна безпека України» наведена як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз (ст. 1) [15]. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в ст. 3 категорію «охорона здоров'я» наведено як систему заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя. У статті 3 цього Закону поняття «здоров'я» розкрито як стан повного фізичного, психічного й соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [16]. Отже, людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека є головною метою державної політики національної безпеки. Забезпечення здоров'я населення як національного інтересу держави здійснюється шляхом реалізації відповідних стратегічних національних пріоритетів держави у сфері охорони здоров'я, до яких експерти ВООЗ зараховують:

(1) оборонну стратегію держави; (2) державну та суспільну безпеку; (3) показники економічного розвитку; (4) підвищення якості життя громадян; (5) розвиток охорони здоров'я, який ґрунтується на інтегрованій взаємодії науки, технологій, освіти й культури; (6) стратегічну стабільність і стратегічне партнерство держави, які сукупно забезпечують її національну безпеку [17].

Нагадаємо, що в Стратегії національної безпеки України 2020 р. серед поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України визначено поширення коронавірусної хвороби (COVID-19). Крім того, поширення COVID-19 в Україні загострило та відкривало системні проблеми у сфері охорони здоров'я, біобезпеки й соціального захисту, недостатню готовність держави до дій у надзвичайних ситуаціях [5]. Так, на думку В.М. Лехан, з якою ми погоджуємося, до головних загроз національній безпеці у сфері забезпечення здоров'я нації є виникнення масштабних епідемій і пандемій [18, с.77]. Отже, однією із сучасних поточних загроз національній безпеці України є поширення COVID-19.

У 2020 р. ВООЗ прийняла окремі документи для запобігання поширення COVID-19. Наприклад, у 30 березні 2020 р. прийнята Резолюція ООН «Глобальна солідарність у боротьбі з коронавірусним захворюванням 2019 р. (COVID-19)», ініціаторами якої виступили Індонезія, Ліхтенштейн, Норвегія, Сінгапур і Швейцарія, а співавторами – 188 держав, у тому числі Україна [19]. 20 квітня 2020 р. затверджено Резолюцію ООН за назвою «Міжнародне співробітництво з метою забезпечення глобального доступу до ліків, вакцин і медичного обладнання для протидії COVID-19» [20], у якій проголошено принцип рівного доступу до лікарських засобів, вакцин, які застосовуються для лікування та профілактики COVID-19, а також медичної продукції.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2020 р. № 211, на території України запроваджено карантин [21], який пов'язаний із заходами запобігання поширенню COVID-19. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», карантин – це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Порядок установаження карантинних обмежень закріплений ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» і ст. 40 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Карантин стосовно COVID-19 установалюється та скасовується КМ України. Зазначимо, що термін COVID-19 розшифровуються як (Co – означає «corona», Vi – «virus» – вірус, D – «disease» – хвороба, 19 – рік спалаху). Таке визначення передбачено в державному стандарті медичної допомоги «Коронавірусна хвороба», додаток 2 [22], затвердженому Наказом МОЗ України «Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)» від 28.03.2020 № 722 [23]. Отже, з початком дії положень Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2020 р. № 211 передбачено втручання держави у права людини. Основними з них є обмеження стосовно: (1) права на повагу до приватного життя; (2) права на свободу й особисту недоторканність – примусове поміщення громадян в обсервації; (3) права громадян на свободу пересування: заборона для певних категорій переміщуватися через державний кордон і контрольно-пропускні пункти пропуску, скасування транспортного сполучення; (4) права на свободу мирних зібрань – заборона збиратися більш ніж певна кількість осіб; (5) права на освіту – заборона відвідувати навчальні заклади; (6) обмеження права на свободу релігії – заборона проведення релігійних заходів; (7) права доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових і невідкладних [24, с. 327].

У Законі України «Про національну безпеку України» поняття «загроза» трактується як «явище, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» (п. 6 ст. 1) [15]. Н.О. Рингач пропонує розуміти під «загрозами здоров'я нації» «сукупність умов та факторів, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави» [25, с. 30]. Отже, загрози національній безпеці, пов'язані з поширенням COVID-19, – система чинників, умов і факторів, тенденцій, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави. У науковій літературі в більшості випадків указується на систему загроз національній безпеці. Наприклад, В.М. Пашков, досліджуючи вітальну безпеку країни, визначає такі її загрози: (1) недостатній рівень фінансової підтримки галузі охорони здоров'я та пов'язану із цим загрозу втрати наукового, людського та інтелектуального капіталу країни загалом і сфери охорони здоров'я зокрема; (2) занепад виробництва інноваційної продукції й пов'язану із цим загрозу зростання залежності від імпорту медичних засобів, медичного обладнання та наукоємної продукції; (3) зростання рівня тінізації у сфері охорони здоров'я та пов'язані із цим економічні та фінансові втрати від несплати податків, відсутності реінвестування в діяльність закладів охорони здоров'я та загроза існування проблем на фармацевтичному ринку, пов'язані зі збільшенням обігу фальсифікованих лікарських засобів тощо; (4) низький рівень ефективності державного управління та регулювання у сфері охорони здоров'я [6, с.135].

Г.В. Андрощук до актуальних проблемами поширення COVID-19 у Європейському Союзі вказує такі чинники: (1) збільшення кількості кібератак проти організацій і приватних осіб як результат зростання кіберзлочинності (поширення різних пакетів шкідливих програм); (2) шахрайство (розвиток схем телефонного шахрайства, шахрайства з поставками спиртвмісних гелів і масок); (3) збільшення продажів контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, а також засобів індивідуального захисту тощо [3]. Поширення пандемії COVID-19 є актуальною загрозою національній безпеці на трьох рівнях: (1) безпеки особи (особистості), (2) безпеки суспільства та (3) безпеки держави. У Законі України «Про національну безпеку України» термін «державна безпека» наведено як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру (ст. 1) [15]. Зокрема, безпека особистості є однією з умов безпеки суспільства та держави, що базується на принципі пріоритетності людини, її прав і свобод над іншими конституційними цінностями в тріаді об'єктів національної безпеки (особистість, суспільство, держава), оскільки саме гарантія реалізації її інтересів має стратегічний характер для національної безпеки держави. Безпека суспільства характеризує стан захищеності інтересів особистості, включеної у відповідні соціальні процеси. Так, ООН розроблена класифікація безпеки суспільства,

яка визначає її основні рівні, серед яких: (1) економічний, (2) продовольчий, (3) суспільний, (4) політичний, (5) екологічний, (6) особистої безпеки, (7) охорони здоров'я. Безпека держави характеризує рівень захищеності держави від внутрішніх і зовнішніх загроз шляхом застосування комплексу політичних, економічних, соціальних, воєнних, інформаційних і правових заходів, які слугують забезпеченню стабільної життєдіяльності суспільства [17, с. 295]. Також дослідники виокремлюють поширення злочинності, спричиненої розповсюдженням COVID-19 у різних сферах життя людини та суспільства. Автор наводить такі напрями правопорушень: (1) стрімке збільшення кількості кримінально-карних порушень санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам, а також масовим отруєнням (ст. 325 Кримінального кодексу України); (2) зростання шахрайств та обманів, першочергово зумовлених продажем, а також придбанням медичних засобів або засобів індивідуального захисту та продуктів харчування, а також індивідуальних речей, зокрема продажів у мережі «Інтернет» ліків для лікування COVID-19; (3) збільшення випадків мародерства й вандалізму через недостатню охорону приміщень; (4) поширення кіберзлочинності, зумовлене шахрайством у вигляді дзвінків і смс-розсилок про фінансову компенсацію державою витрачених на лікування коштів або інших виплат, які мають на меті поширення паніки серед населення; (5) збільшення випадків домашнього насильства в усіх можливих його проявах (сексуальне, економічне, психологічне, фізичне) [26, с. 37].

Ще однією загрозою, пов'язаною із застосуванням карантинних заходів COVID-19, є витік персональних даних громадян, які перебувають на лікуванні, карантині або самоізоляції. Також держава зобов'язана забезпечувати достовірність та оперативність інформування суспільства про COVID-19. Особливо важливим є недопущення поширення неправдивої та некоректної інформації про COVID-19. Однак пандемія COVID-19 в інформаційному просторі України супроводжувалася поширенням фейків, пов'язаних із коронавірусом. З метою нівелювання цих процесів МОЗ України опублікує інформацію про COVID-19, окрім офіційних сайтах, на спеціально створених каналах, таких як Telegram і Viber. Відмітимо, що ЄС серед заходів запобігання та протидії розповсюдженню поширенню фейків стосовно COVID-19 реалізується План дій проти дезінформації [27], а також упроваджено Кодекс практики проти дезінформації [28]. Вищенаведені документи та програми доцільно упровадити в національне законодавство.

Отже, серед основних загроз національній безпеці, пов'язаними з поширенням COVID-19, є: (1) недостатній рівень фінансової підтримки у сфері охорони здоров'я; (2) обмежений доступ до медичних послуг; (3) обмеження прав і свобод людини, у тому числі й «право на охорону здоров'я»; (4) збільшення кількості кримінальних порушень санітарних правил і правових норм щодо запобігання інфекційним хворобам; (5) збільшення продажів контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, а також засобів індивідуального захисту; (6) зростання правопорушень (кіберзлочинності); (7) збільшення випадків домашнього насильства; (8) низький рівень ефективності управління з боку держави у сфері охорони здоров'я тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. ВООЗ попереджає про майбутню появу нових штамів коронавірусу. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/715785.html> (дата звернення: 28.01.2021).
2. Коронавірус в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/ukraine/> (дата звернення: 28.01.2021).
3. Андрощук Г. Проблеми національної безпеки в умовах COVID-19: аналіз кримінального ландшафту в ЄС. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/problemi-nacionalnoyi-bezpeki-v-umovah-covid19-analiz-kriminalnogo-landshaftu-v-es-.html> (дата звернення: 28.01.2021).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#n2> (дата звернення: 27.01.2021).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 29.01.2021).

6. Пашков В.М. Господарсько-правова характеристика та класифікація загроз у галузі охорони здоров'я. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 12. С. 134–137.
7. Борщ В.В. Система охорони здоров'я як структурний елемент національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. № 23.1. С. 19–23.
8. Рибак Г.І. Підвищення якості життя населення як фактор забезпечення національної безпеки. *Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління*. 2016. № 6. С. 44–45.
9. Рингач Н.О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки : монографія. Київ : НАДУ, 2009. 296
10. Feinberg, M., Niada-Avshalom L., Toebes B. National security and public health: exceptions to human rights?, *The International Journal of Human Rights*. 2015. № 19:4. С. 383–387.
11. Golder B., Williams G. (2006). Balancing national security and human rights: assessing the legal response of common law nations to the threat of terrorism. *Journal of Comparative Policy Analysis*. 2006. № 8 (01). С. 43–62.
12. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96- ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. Ст. 154.
14. Беззубов Д.О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2018. Вип. 5. С. 45–49.
15. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
16. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
17. Кланца А.І. Охорона здоров'я як структурна складова національної безпеки держави : дис. ... докт. наук з держ. управл. : 25.00.02 / Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2019. 571 с. URL: http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/dis_KLANTSА.pdf (дата звернення: 28.01.2021).
18. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні. Спільний звіт / за заг. ред. В.М. Лехан, В.М. Рудого. Київ : Вид-во Раєвського, 2005. 168 с.
19. Глобальная солидарность в борьбе с коронавирусом 2019 года (COVID-19) / Организация Объединенных Наций. URL: file:///C:/Users/1722/Downloads/A_74_L.52_Add.1-RU.pdf. (дата звернення: 28.01.2021).
20. International cooperation to ensure global access to medicines, vaccines and medical equipment to face COVID-19. URL: <https://www.un.org/pga/74/2020/04/20/international-cooperation-to-ensure-global-access-to-medicines-vaccines-and-medical-equipment-to-face-covid-19-2/> (дата звернення: 28.01.2021).
21. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова КМ України від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p> (дата звернення: 28.01.2021).
22. Стандарти медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)». URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/19713-standarti_med_dopomogi_covid_19.pdf(дата звернення: 28.01.2021).
23. Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19) : Наказ МОЗ України від 28.03.2020 № 722. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-28032020--722-organizacija-nadannja-medichnoi-dopomogi-hvorim-na-koronavirusnu-hvorobu-covid-19> (дата звернення: 28.01.2021).
24. Шевчук О.М. Заходи адміністративного запобігання поширенню пандемії COVID-19 та права людини: досвід Великобританії. *Science and practice of today* : збірник праць міжнародної конференції, November 16–19, 2020. Ankara, 2020. 695 р. С. 335–328. URL: <file:///C:/Users/1722/Downloads/IX-Conference-16-19-Ankara-Turkey-Book.pdf>.
25. Рингач Н.О. Передчасна смертність як загроза національній безпеці. *Охорона здоров'я в Україні*. 2007. № 1. С. 29–30.
26. Калініна А.В. Вплив світової пандемії коронавірусу на стан злочинності. *Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну* : збірник тез доп. наук.-практ. конф. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНАДУ 2020. С. 36–38.
27. Action Plan against Disinformation. Joint Communication To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc id=56166> (дата звернення: 28.01.2021).
28. Code of Practice on Disinformation. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation> (дата звернення: 28.01.2021).